

УДК 378:632:630*4

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ПРАКТИЧНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПОДАТКОВА СИСТЕМА»

Яковлева В.А., Іванова С.М.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

В статті розглянуто особливості методики практичного навчання у процесі вивчення дисципліни «Податкова система», які направлені на підвищення якості знань у студентів, що дозволить сформувати професійну компетентність студентам у навчальному процесі.

Ключові слова: методика навчання, податкова система, практичне навчання, кейс-метод, рольова (ділова) гра.

Актуальність теми. У сучасному освітньому просторі актуальним є професійна підготовка майбутніх бухгалтерів та фінансистів навичкам і вмінням самостійно формувати та розв'язувати професійні задачі з урахуванням об'єктивних тенденцій трансформації економіки та правового законодавства. Завдяки вивченню дисципліни «Податкова система», яка є фундаментом для подальшої діяльності студентів спеціальності «Бухгалтерський облік» освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст», студенти засвоюють основи податкової системи та здійснення податкової політики України; опрацьовують загальну теорію і термінологію оподаткування, класифікацію податків, розглядають основні видів податків та зборів згідно з Податковим кодексом України та методикою їх розрахунків.

Практика свідчить, що мотиваційна діяльність студентів під час позааудиторної підготовки не може бути єдиною запорукою успішного опанування практичними навичками та вміннями, що формують професійну компетенцію майбутнього спеціаліста. Необхідні пошук та оцінка ефективності сучасних інноваційних методів навчання в умовах реформування економіки для підвищення якості практичної підготовки спеціалістів економічної сфери, що орієнтовані на запити сучасної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням активізації практичного навчання та проблемам впровадження прогресивних форм і методів навчання, неперервної освіти, пошуку раціональних схем побудови планів навчального процесу присвячені науково-методичні розробки вітчизняних та зарубіжних науковців. Методичні основи програмування практичної роботи, шляхи її активізації та практичні поради знайшли свої відображення в працях відомих педагогів В. Тюринної, А. Сон, розвитку інноваційних процесів у вищих закладах освіти присвячені наукові розробки М. Чобітко, принципам формування освітньо-кваліфікаційних рівнів і змісту фахової підготовки – Т. Іщенко, Ю. Нагірного, І. Бендери, інтеграції вищих навчальних закладів Т. Іщенко, С. Кравченка, технологіям навчання у вищій школі – Д. Чернилевського, О. Філатова, організації самостійної роботи студентів – В. Козакова, М. Солдатенка.

Аналіз наукових досліджень з організації навчального процесу у вищих навчальних закладах І-ІІ рівнів акредитації показує наявність не вичлених до кінця технологій, педагогічних прийомів практичного навчання. Тому є необхідність у висвітленні організації проведення практичних занять з дисципліни «Податкова система» студентів ВНЗ І-ІІ рівнів акредитації для формування та розвитку в них професійного вміння при-

ймати самостійні рішення, щодо оподаткування в умовах конкретного виробництва, оволодіння сучасними методами і формами оподаткування, а також виховання потреби систематичного поповнення своїх знань і творчого їх застосування в процесі практичної діяльності.

Мета статті. Головною метою цієї статті є методика формування професійної компетентності у процесі проведення практичних занять з дисципліни «Податкова система» для студентів спеціальності «Бухгалтерський облік» освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст».

Виклад основного матеріалу. Для розвитку сучасної педагогіки принциповим питанням є сутність тлумачення «методика». М.Ю. Олешков [1, с. 5-19] розглядає методику навчання, як систему передачі конкретного змісту навчання.

На думку О.Е. Коваленко, основним завданням методики є трансформація відомого науково-технічного матеріалу за допомогою дидактичних знань для навчання майбутніх спеціалістів [2, с. 29].

Узагальнюючи погляди науковців, «методику навчання» можна розглядати як формування нового досвіду за допомогою різноманітних засобів та прийомів, в наслідок чого відбувається передача вмінь і навичок від одного індивідуума до іншого.

В процесі вивчення дисципліни «Податкова система» методика здійснення практичних занять повинна поєднувати оптимальні загально – дидактичні методи навчання, а саме лекції, самостійна робота студентів, науково-дослідна робота, проходження навчальної та виробничої практики. Викладання даної дисципліни передбачає підготовку відповідного програмно – методичного забезпечення, такого як навчальна програма дисципліни; робоча програма дисципліни; методичні матеріали для підготовки та практичних занять; методичні матеріали для виконання самостійної роботи студентів; методичні матеріали для виконання індивідуальних завдань.

За доцільно зазначити, що фахова діяльність викладача дисципліни «Податкова система» суттєво динамічна, що зумовлено не тільки тим, що змінюється законодавство з оподаткування, яке потрібно розглядати по-іншому, з'являються нові податки і моделі економічної діяльності, а й тим, що змінюються підходи науковців щодо податків. Це потребує застосування в навчальному процесі інтерактивних методів навчання, застосування таких інноваційних педагогічних технологій як ділові ігри, кейси, застосування проблемних методів навчання й інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), що дозволяють активізувати розумову, творчу діяльність, формувати теоретичне, творче мислення, сприяють набуттю практичних навичок.

Найбільш дієвим методом навчання з практичних занять дисципліни «Податкова система» є використання активних методів. Науковець А.М. Смолкін під активними методами навчання розуміє способи активізації навчально-пізнавальної активності студентів, які спонукають їх до активної розумової і практичної діяльності в процесі оволодіння матеріалом, коли активний не лише викладач, а й студент [3, с. 34]

У контексті нашого дослідження ми керувалися рекомендаціями А.М. Смолкіна [3, с. 34] щодо використання методів активного навчання проведення практичних занять з дисципліни «Податкова система», а саме:

– перший етап – первинне оволодіння знаннями під час проведення проблемної лекції, евристичної бесіди, навчальної дискусії;

– другий етап – закріплення вмінь і навичок за допомогою таких методів, як колективна розмова діяльність, тестування;

– третій етап – формування професійних умінь і навичок на основі знань з використанням ігрових (проблемна лекція, лекція-конференція, лекція-дискусія, лекція – бесіда, рольова та ділова гра) та неігрових (аналіз виробничих ситуацій, аналіз проблемних ситуацій, диспути, мозкова атака, кейси) методів.

Слід зазначити, що під час вивчення майбутніми бухгалтерами податкової системи необхідно віддавати перевагу проблемному методу проведення лекційного заняття. Пояснюємо це тим, що в традиційній лекції використовуються переважно роз'яснення, ілюстрація, опис, наведення прикладів, а в проблемній – різноманітний аналіз фактів, науковий пошук істини щодо оподаткування тим чи іншим податком.

Проблемна лекція спирається на логіку послідовно змодельованих проблемних ситуацій шляхом постановки проблемних запитань або проблемних завдань. Вирішення проблемних завдань і відповідь на проблемні запитання під час лекції здійснює викладач (іноді користуючись до допомогою слухачів, організовуючи обмін думками). Викладач має не лише розв'язати суперечність, а й показати логіку, методику, продемонструвати прийоми розумової діяльності, що є результатом діалектичного методу пізнання складних явищ. Уміння розв'язувати проблеми є найважливішою ключовою компетенцією, необхідною людині в сфері економіки. Якщо студенти оволодіють уміннями розв'язувати проблеми, їхня цінність для організації, де вони працюватимуть, у багато разів зростає, крім того, вони набудуть компетенцію, яка стане в нагоді їм упродовж усього життя. У процесі розв'язування проблеми майбутні бухгалтера: поглиблюють свої знання з конкретного питання; розвивають уміння вирішувати проблеми, застосовуючи принципи й процедури (теорію); розвивають соціальні й комунікативні вміння [4, с. 202].

Отже, на лекції проблемного характеру слухачі знаходяться в постійному процесі «співмислення» з лектором, і зрештою стають співавторами у вирішенні проблемних завдань. Усе це дає гарні результати, оскільки, по-перше, знання засвоєні таким чином, стають надбанням майбутніх фахівців, тобто якоюсь мірою знаннями-переконаваннями; по-друге, засвоєні активно, вони глибше запам'ятовуються і легко актуалізуються (навчальний ефект), гнучкіші і володіють властивістю перенесення в інші ситуації (ефект розвитку творчого мислення); по-третє, вирішення

проблемних завдань виступає своєрідним тренажером у розвитку інтелекту (розвиваючий ефект); по-четверте, подібного роду лекція підвищує інтерес до змісту правових дисциплін.

Разом з тим, викладачем для проведення практичного заняття з «податкової системи» необхідно попередньо підготувати методичний матеріал – методичну розробку, яка складається за формою і обов'язково включає: назву теми; мету практичного заняття; питання, що відпрацьовуються на практичному занятті; план проведення практичного заняття; методичні прийоми, порядок застосування засобів наочності; перелік форм та засобів контролю знань; методичні вказівки на самостійну роботу; перелік рекомендованої літератури; зміст задач, завдань, вправ тощо.

Враховуючи вище наведені вимоги до структури практичного заняття і змісту методичної розробки для його проведення та враховуючи власний досвід проведення практичних занять, зупинимось спочатку на підготовці до практичного заняття, а потім розглянемо наближений порядок його проведення.

Отже, при підготовці до практичного заняття викладач має визначити основну мету, вміння та навички, які необхідно сформувати у студентів згідно назви та змісту теми, що визначені програмою навчальної дисципліни. З метою контролю рівня засвоєння теоретичних знань викладачу необхідно підбирати перелік контрольних питань або тестових завдань. На цьому етапі підготовки до практичного заняття, треба виходити з того, що тривалість контрольного опитування не повинна бути більше 10-15 хвилин (визначається залежно від того, скільки годин відведено на практичне заняття згідно тематичного плану). Як правило, за відведений час можна викликати 3-6 студентів, а отже і кількість контрольних питань повинна бути тотожною кількості студентів, яких треба опитати. Необхідно, також визначити в балах критерії та показники оцінювання усних відповідей студентів. У випадку застосування тестових завдань контрольним опитуванням можна охопити всю студентську аудиторію.

При тому, важливо розробити різні варіанти тестових завдань та диференціювати їх за рівнем складності з тим, щоб студенти мали можливість вибирати ті з них, які вони спроможні вирішити враховуючи рівень своєї підготовки. Оцінювання тестів краще здійснювати на основі стандартизованих відповідей за відповідно складеним ключем відповідей, що значно скорочує час на перевірку результатів тестування. Варіантів тестів може бути 2-3, кожний з яких вміщує 10-15 завдань. Визначені викладачем критерії оцінювання виконання тестових завдань в балах треба буде довести до відома студентів.

Далі, під час заняття можливе застосування різноманітних вправ, вирішення ситуаційних задач. Для цього викладачу треба розробити зміст ситуаційних задач та інструкції для проведення ситуаційно-рольових ігор. При розробці змісту ситуаційних задач з дисципліни «Податкова система» можна скористатися такими рекомендаціями, а саме:

– у змісті має бути представлена певна ситуація, вирішення якої вимагає прийняття рішення, що передбачає застосування раніше отриманих студентом теоретичних знань та творчого підходу;

– при вирішенні ситуації студенти мають продемонструвати вміння та навички виділяти голо-

вні проблеми, аналізувати дії учасників ситуації, оцінювати їхні ресурси та можливості, використувуючи логіку, ставити задачі та визначати й пропонувати різні варіанти розв'язування проблем;

– сформульовані завдання до ситуаційної задачі мають передбачати можливість оцінити вміння студента знати необхідну для вирішення ситуації інформацію, правильність алгоритмів його дій та ґрунтовність теоретичної підготовки.

Саме вирішення ситуаційних задач, залежно від наявного у студентів досвіду їх розв'язання, може здійснюватися у такий спосіб:

– студенти вирішують завдання разом з викладачем і керуються його логікою прийняття рішень (вирішення за зразком, продемонстрованим викладачем);

– студенти пропонують свої варіанти рішень але узгоджують і обговорюють їх разом з викладачем (корекція викладачем прийнятих студентами рішень);

– студенти повністю самостійно приймають рішення й аргументують їх, відстоюють свою точку зору (надання студентам самостійності, розвиток у них креативного мислення та відповідальності за прийняті рішення).

Залежно від обсягу змісту ситуаційних задач, складності сформульованих питань, таких задач для проведення 2-х годинного практичного заняття може бути у кількості 4-6 шт.

На підготовку студентів до відповіді може надаватися 3-4 хвилини. Під час відповіді, можливі доповнення з боку інших студентів, обговорення прийнятих варіантів рішень, виправлення помилок тощо. Обговорення рішень може мати різний характер залежно від кількості студентів, залучених до вирішення задачі. Наприклад, студенти можуть бути розбиті на групи по 2-3 чоловіка і кожна з груп пропонуватиме свій варіант розв'язування ситуації, з подальшим загальним обговоренням і прийняттям правильних рішень.

Під час практичного заняття студенти можуть практикуватися у заповненні різних документів, складанні податкових накладних, звітів, заповнення податкових заяв для застосування податкових пільг та ін. Для цього викладач має підібрати зразки документації, підготувати відповідні завдання та роздатковий матеріал.

Слід зазначити, що після розв'язку ситуаційних завдань з «податкової системи» студент набуває навичок використовувати законодавчо – нормативні документи, розраховувати суму податків та зборів, складати форми податкової звітності.

При побудові практичного заняття з використанням ситуаційно-рольових ігор або ділових ігор, можна скористатися наступними методичними рекомендаціями.

1. Вибір цілей рольової (ділової) гри (учасник гри виконує одну роль: учасники гри висловлюють почуття, сприйняття, ціннісні уявлення та оцінюють форми поведінки інших людей або носіїв ролі; студенти випробують рішення та реакції інших людей, навчаються бачити альтернативи).

2. Підготовка інструкцій для учасників гри (вибір теми, гравців, спостерігачів; підготовка інструктажу для окремих учасників гри (пояснити їх поведінку, їхню позицію у грі, завдання у грі, порядок проходження гри).

3. Проходження гри (інструктаж гравців та спостерігачів; гра триває 5-7 хвилин; по закінченню гри учасники пояснюють те, як вони сприйняли гру уникаючи категоричних оцінок

та критики або коментарів про те, що могло б бути, або як це можна було б зробити інакше).

До учасників ситуаційно-рольової гри можливі оціночні питання (Як мені вдалося моя роль? Що виявила в мені рольова гра? Що в результаті гри стало для мене зрозумілим? Хто та які аргументи наводив при відстоюванні своєї пропозиції? Що сприяло або ні комунікації? Хто і в якому вигляді здійснював такі дії, як сприяння, перепону, прийняття рішень?).

Досвід показує, що рольова гра буде ефективною при дотриманні таких умов:

– ролі чітко орієнтовані на цілі навчання, і між ними існує тематичний взаємозв'язок, який однозначно простежується;

– сценарій гри ретельно продуманий;

– ролі чітко та детально розписані;

– ретельне опрацювання гри (бачення ситуації/переживань учасників гри, вражень, отриманих під час спостереження; пояснення, що надають особи, які керують ходом гри).

У той же час, треба враховувати на те, що ефект від ситуаційно-рольової гри буде незначний, якщо:

– в учасників ігри виникне відчуття відчуження та штучності;

– матиме місце поганій настрій, захист від рольової гри, що часто виявляється в перебільшеній рольовій поведінці;

– буде затягування за часом рольової ігри.

Також, значна увага має приділятися профілактиці помилок спостерігачів, а саме:

– побудова в своїй уяві бажаної моделі поведінки учасника і неприйняття його дій, оскільки вони суперечать поглядам спостерігача;

– спірання у судженнях на перше враження про людину (якщо багато говорить – то активний і діловий);

– відсутність єдиних критеріїв оцінки учасників;

– порівняння одних учасників ігри з іншими;

– спостерігач бачить себе в учаснику.

Після проведення ситуаційної ігри має відбуватися обмін думками учасників ігри. Для чого спостерігач має фіксувати свої спостереження у спеціальному бланку і доводити їх до відома учасників ігри. Велика увага має приділятися зворотному зв'язку та вмінню висловлювати учасниками ігри критику, вносити конструктивні пропозиції.

Таким чином, ще до початку практичного заняття, викладач має: продумати перелік контрольних питань; скласти тести, підготувати зміст ситуаційних задач та інструкції для проведення ситуаційно-рольових ігор; написати вправи, виконання яких передбачає роботу з документами; дати завдання студентам на самостійну роботу із посторінковою вказівкою на літературу, яку вони повинні опрацювати та зробити відповідні записи в конспекті; визначити студентів, які потребують індивідуального підходу залежно від їх здібностей; провести консультативну роботу та звернути увагу (в разі необхідності) на дотримання правил техніки безпеки; підготувати методичну розробку для проведення практичного заняття та надати її для обговорення на засіданні циклової комісії.

Слід зазначити, що при проведенні практичного заняття з «податкової системи» варто застосовувати такий метод інтерактивних технологій, як кейс-метод.

Суть методу полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, тексти яких називаються

«кейсом») для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень студентами з певного розділу навчальної дисципліни «Податкова система». Цінність кейс-методу полягає в тому, що він одночасно відображає не тільки практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти при вирішенні цієї проблеми, а також вдало поєднує навчальну, аналітичну і виховну діяльність, що безумовно є діяльним і ефективним в реалізації сучасних завдань системи освіти.

У процесі розв'язування ситуацій майбутні бухгалтера набувають навичок діяти в «команді», проводити аналіз і приймати управлінські рішення. Доцільність використання кейс-методу під час вивчення майбутніми бухгалтерами дисципліни «Податкова система» детермінується основними концептуальними ідеями цього методу, які полягають у наступному [4]:

1. Отримання знань з дисциплін, істина в яких плюралістична, тобто немає однозначної відповіді на поставлене запитання, а є кілька відповідей, які різні за ступенем істинності.

2. Вироблення знань, а не оволодіння готовими знаннями, співтворчість студента і викладача, що створює атмосферу демократичності в процесі отримання знань.

3. Результат застосування методу – не лише знання, а й навички професійної діяльності.

4. Розробка моделі конкретної ситуації, що відбувається в реальному житті, відображає комплекс знань і практичних навичок, які студентам потрібно отримати; при цьому викладач виступає в ролі ведучого, який генерує питання, фіксує відповіді та підтримує дискусію.

5. Спрямованість на розвиток системи цінностей студентів, професійних позицій, життєвих установок, своєрідного професійного світогляду.

Педагогічна цінність кейс-методу полягає в тому, що у процесі навчання інтенсивно розвиваються особистісні та професійні здібності, формуються практичні наступні навички та вміння: – аналітичні (вміння відрізнити дані від інформації, класифікувати, виділяти суттєву та несуттєву інформацію, аналізувати, представляти та добувати її, знаходити пропуски інформації і вміти відновлювати їх);

– творчі (знаходити кілька рішень та вибирати оптимальні для відповідної ситуації);

– комунікативні (уміння вести дискусію, переконувати оточуючих, захищати власну точку зору, переконувати опонентів, складати короткий, переконливий звіт);

– соціальні (оцінювати поведінку людей, удосконалювати вміння слухати, підтримувати в дискусії чи аргументувати протилежну думку).

Висновки і пропозиції. Застосування на практичних заняттях із дисципліни «Податкова система», поряд із тестуванням студентів, обговорення проблем оподаткування, доведення, аргументування власного погляду, дискусії з викладачем, відпрацювання та засвоєння практичних навичок значно покращують засвоєння тематичного матеріалу студентами.

Тому, які б методи навчання не застосовувалися для підвищення ефективності професійної освіти, важливо створити такі психолого-педагогічні, умови в яких студент може зайняти активну особистісну позицію і повною мірою проявити себе як суб'єкт навчальної діяльності. Дидактичний принцип активності особистості в навчанні і професійному самовизначенні детермінує систему вимог до навчальної діяльності студента і педагогічної діяльності викладача в єдиному навчальному процесі.

Список літератури:

1. Олешков М. Ю. Педагогическая технология: проблема классификации и реализации. Профессионально-педагогическая технология в теории и практике обучения: [сб. науч. трудов] / М. Ю. Олешков. – Екатеринбург: РГППУ, 2005. – С. 5-19.
2. Смолкин А. Н. Методы активного обучения / А. Н. Смолкин. – М.: Высшая школа, 1991. – 176 с.
3. Гаврилюк А. М. Методи й технології викладання правових дисциплін у професійній підготовці економістів / Зб. наук. пр. – Випуск 40 / Редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2014. – 491 с.
4. Долгоруков А. Метод case-study как современная технология профессионально-ориентированного обучения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vshu.ru/lections.php>.

Яковлева В.А., Иванова С.Н.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

ОСОБЕННОСТИ ПРАКТИЧЕСКИХ МЕТОДОВ ОБУЧЕНИЯ В ИССЛЕДОВАНИИ ДИСЦИПЛИНЫ «НАЛОГОВАЯ СИСТЕМА»

Аннотация

В статье рассматриваются особенности методологии практического обучения в процессе изучения дисциплины «Налоговая система», которая направлена на повышение качества знаний среди студентов, что позволит сформировать профессиональную компетентность студентов в образовательного процесса.

Ключевые слова: метод обучения, налоговая система, практическое обучение, метод случая, ролевая игра.

Yakovleva V.A., Ivanova S.M.

National University of Bioresources and Natural Resources of Ukraine

FEATURES OF PRACTICAL TRAINING METHODS IN THE STUDY OF DISCIPLINE «TAX SYSTEM»

Summary

The article deals with the features of the methodology of practical training in the process of studying the discipline «Tax system», which are aimed at improving the quality of knowledge among students, which will allow the formation of professional competence by students in the educational process.

Keywords: training method, tax system, practical training, case method, role (game) game.